

Ю. С. Гринчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Білоцерківський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ЗЕМЕЛЬНО- РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Y. S. Grinchuk,
c. e. s., associate professor, Bilotserkivsky national agrarian university

CREATION STRATEGIES OF INNOVATION TO MANAGE OF USE LEND RESOURCE POTENTIAL
AGRICULTURAL PRODUCTION

У статті розглядається необхідність інноваційного розвитку сільського господарства та використання його ресурсів. Обґрунтовуються інноваційні стратегії управління землекористуванням на засадах ресурсозбереження та відтворення родючості ґрунтів.

The article deals with the need for innovation development of agriculture and the use of its resources. Substantiated innovative land use management strategies based on resource conservation and restoration of soil fertility.

Ключові слова: інноваційні стратегії, земельно-ресурсний потенціал, аграрне виробництво, управління, удосконалення.

Key words: innovative strategies, land resource potential, agricultural production, management, improvement.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний розвиток сільського господарства передбачає вироблення стратегічних напрямів діяльності, які ґрунтуються на нововведеннях і мають інноваційний характер. Це зумовлено необхідністю збільшення обсягів виробництва продовольчої продукції, досягнення її конкурентоспроможності у глобальному вимірі, підвищення продуктивності праці у галузі. Вказані процеси при цьому мають супроводжуватися ресурсо- та енергозбереженням, оскільки резерви екстенсивного функціонування сільського господарства вичерпані. Тому важливе значення має впровадження інновацій у практику господарювання та використання виробничо-економічних ресурсів. Особливо це стосується земельних ресурсів як основної виробничої складової сільськогосподарської діяльності.

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Різні аспекти інноваційного забезпечення сільськогосподарського виробництва та ресурсокористування досліджувалися у працях А. Даниленка, Я. Добряка, Л. Новаківського, Н. Сіренко, А. Третяка, О. Ульянченка, М. Федорова та інших відомих учених. У їх роботах обґрунтовуються напрями та обсяги впровадження

інновацій, їх види та галузева структура, джерела фінансування та інвестиційного забезпечення. Проте формування інноваційних стратегій використання земельно-ресурсного потенціалу потребують подальших розробок та удосконалення.

МЕТА СТАТТІ

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні інноваційних стратегій використання та відтворення земельно-ресурсного потенціалу аграрного виробництва в умовах обмеженості фінансово-інвестиційних джерел, функціонування інституту короткострокової оренди землі у значних масштабах, матеріального та морального зносу, активної частини матеріально-технічних засобів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Стратегія розвитку сільськогосподарського землекористування включає використання науково-технічних досягнень у сфері організації управління, техніки й технології та комплексний підхід до інноваційної діяльності. За своїм змістом стратегія є довгостроковим плановим документом, результатом стратегічного планування того або іншого виду діяльності. У свою чергу,

стратегічне планування — це процес здійснення сукупності систематизованих і взаємоузгоджених робіт з визначення довгострокових (на певний період) цілей та напрямів діяльності суб'єктів господарювання.

Важливе значення має розробка стратегії управління для забезпечення інноваційного розвитку аграрного землекористування. Під поняттям "інноваційна стратегія" розуміється комплекс нововведень, які змінюють традиційні, колишні форми мислення й діяльності. У сучасному розумінні інноваційний розвиток трактується як парадигма економічного, соціально-політичного, інформаційного розвитку, передумова інтеграції до постіндустріального, інформаційного суспільства. На початковому етапі формування інноваційної стратегії слід визначити її тип. Нині існує кілька типів стратегій, які відповідно й трактуються по-різному. Найпоширенішими з них є наступальна (активна), імітаційна і комбінована стратегії. Вони взаємопов'язані між собою, але послідовність їх застосування може бути різною.

За існуючими класифікаціями виділяється шість типів інноваційної стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування: наступальна, захисна, імітаційна, залежна, традиційна, "за нагодою". Наступальна інноваційна стратегія охоплює активні НДДКР, орієнтовані на маркетинг, стратегію злиття та стратегію придбання. Захисна інноваційна стратегія передбачає реакцію на дії конкурентів і побічно на потреби й поведінку споживачів. Імітаційна інноваційна стратегія пов'язана з копіюванням технології виробництва агрофірм-піонерів і придбанням ліцензій на аналогічну діяльність.

Залежна інноваційна стратегія характеризується тим, що інноваційні зміни у землекористуванні залежать від політики інших аграрних землекористувачів. "Залежні" підприємства не роблять самостійних спроб змінити своє виробництво. Традиційна інноваційна стратегія означає відсутність технологічних змін у підприємствах або галузях. У таких випадках закріплюються певні інноваційні форми на тривалий термін життєвого циклу. Традиційна стратегія уникає власне інноваційної поведінки.

Інноваційна стратегія "за нагодою" пов'язана з використанням інформації та можливостей, які виникають у зовнішньому середовищі аграрного землекористування. Її характерною особливістю є відсутність власної науково-технічної діяльності. Такий тип стратегії називають ще "стратегією ніші". Конкурентні переваги товаровиробника залежать від обраної ним інноваційної стратегії та успішного втілення її у життя.

Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук та інші вважають, що метою основної інноваційної стратегії України є створення умов для стійкого економічного зростання, виходу інноваційної продукції на внутрішній та зовнішній ринки, заміщення імпортової продукції на внутрішньому ринку за рахунок високого технологічного рівня і конкурентоспроможності виробництва. Відповідно до цієї мети, вони розрізняють такі інноваційні стратегії: стратегія "нарощення", яка базується на використанні власного науково-технічного, виробничо-технологічного і земельного потенціалу. У процесі використання наукових результатів і виробничого потенціалу освоюються високі технології та зростає випуск конкурентоспроможної продукції при одночасному збереженні та відтворенні родючості ґрунтів.

Стратегія "запозичення" полягає в тому, що використовуючи інноваційний потенціал власної країни, освоюється випуск наукомісткої продукції високорозвинутих держав світу. Виробництво зростає з одночасним розвитком науково-технічного і промислового потенціалу, який спроможний самостійно проводити роботи протягом інноваційного циклу. Стратегія "переносу" передбачає використання зарубіжного науково-технічного

й виробничого потенціалу в сільськогосподарському виробництві шляхом залучення прямих іноземних інвестицій та трансферу новітніх технологій.

Загальним елементом для кожної із зазначених стратегій є активізація інноваційної діяльності й досягнення нових економічних результатів. Різниця в стратегіях визначається співвідношенням результатів, що досягаються, і вихідними (фінансовими та матеріально-технічними) можливостями суб'єктів аграрного господарювання. Рекомендувати для широкого використання стратегію "переносу" стосовно умов України складно через обмежені виробничі ресурси, недостатність інвестицій, незадовільний стан національної матеріально-технічної бази сільського господарства.

У реальному секторі (аграрної економіки) може бути частково використана стратегія "запозичення", оскільки науково-технічний та кадровий потенціал галузі не втрачений. Раціональне сполучення державного сектора з підприємницьким в окремих випадках дає змогу ефективно використовувати основні елементи стратегії "запозичення", активізувати інноваційну діяльність, наростити обсяги виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Такі ж умови й обмеження характерні для стратегії "нарощування". Її можна успішно застосовувати в умовах значних площ землекористування великих сільськогосподарських підприємств — агрохолдингів.

Узагальнюючи сутність висвітлених інноваційних стратегій, слід зазначити, що інноваційна стратегія землекористування як складова загальної стратегії управління сільського господарства являє собою комплекс інноваційних заходів щодо визначення найважливіших напрямів, вибору пріоритетів ефективного розвитку сільського господарства та підвищення його конкурентоспроможності. У більшості випадків дана стратегія охоплює такі етапи: інноваційний задум, інноваційний проєкт, інноваційний план, що використовуються для одержання інформаційного забезпечення інноваційного процесу.

Інноваційну стратегію функціонування сільського господарства та землекористування слід розглядати як опорну для всього кола питань і проблем, які мають розв'язувати товаровиробники. Ефективна інноваційна стратегія розвитку сільського господарства передбачає оцінювання всіх форм інноваційної діяльності, що мають прояв у нововведеннях різного типу. Проте на практиці дотриматися цього положення досить складно, оскільки інноваційний процес має охоплювати всі сторони господарської діяльності та входити до всіх видів соціально-економічної діяльності.

Наприклад, до основних (до того ж, різновекторних) цілей сільськогосподарського виробництва входить виробництво високоякісних продуктів харчування у заданих обсягах і видах у призначений час, підвищення ефективності використання науково-виробничого потенціалу, активне ведення зовнішньоекономічних операцій, забезпечення екологічної безпеки виробництва та навколишнього природного середовища, вирішення проблем зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення тощо. Все це має бути скориговане з впровадженням інноваційної стратегії землекористування. Отже, інноваційна стратегія сільськогосподарського землекористування — це цілеспрямована діяльність щодо визначення важливих напрямів вибору пріоритетів перспективного розвитку й вироблення комплексу заходів для їхнього втілення.

Інноваційна стратегія аграрного землекористування визначається такими найвагомішими складниками, як розміщення і структура земельних ресурсів, ринковими позиціями та загальногосподарською структурою виробництва (контрольована частка ринку, доступ до джерел фінансування й сировини, стан конкурентоспроможності). На початковому етапі розбудови інноваційної стратегії визначається термін формування стра-

тегії, оскільки інновації потребують тривалого періоду часу, що, звичайно, позначається на всьому процесі життєдіяльності. При цьому взаємозалежність інноваційної та інвестиційної стратегії настільки щільна й глибока, що ці процеси, направлені на єдину мету, і стають одним цілим. Дехто навіть схильний до думки, що інновація — це вкладення інвестиційного капіталу в нововведення. У всякому разі можна констатувати, що інвестиційні рішення — це невідокремлювана частина інноваційної стратегії будь-якого виду землекористування.

Інноваційна політика (стратегія нововведень) — це об'єднання цілей технічної політики та політики капіталовкладень і спрямування їх на впровадження нових технологій та нових видів продукції. Інноваційна політика передбачає досягнення майбутніх результатів шляхом налагодження інноваційного процесу, який включає стадії дослідження, запровадження нововведень у виробництво, одержання нового продукту, просування його на ринок і одержання результату.

Ринкова економіка, якій притаманна гостра конкурентна боротьба, передбачає особливий підхід до інновацій. Маючи на меті підвищення ефективності використання земельних ресурсів, інновації відкривають широкі перспективи для розвитку сучасного підприємництва. Успішна інноваційна діяльність дає можливість галузі сільськогосподарського виробництва сформувати позитивний імідж, підвищити конкурентоспроможність, ефективніше використовувати наявні ресурси, збільшити прибуток. Розробка стратегії інноваційного розвитку забезпечує поступальний, пропорційний, ефективний розвиток землекористування, його еколого-економічну стійкість і безпеку.

При цьому, як показує досвід зарубіжних країн, стратегічне управління інноваціями в аграрному землекористуванні повинне зосереджувати свої зусилля на чотирьох пріоритетних напрямках:

1) формування новітньої техніко-технологічної бази, впровадження енерго- та ресурсозбереження, комплексної механізації та автоматизації виробництва й управління;

2) формування нового складу зайнятих, зокрема, шляхом підвищення кваліфікації і творчої активності працівників, а також інноваційне оновлення всіх сфер діяльності, напрямів організації виробництва та праці, методів та систем управління;

3) посилення спрямованості діючої системи мотивації праці на підтримку інноваційної діяльності й інноваційного клімату у галузі;

4) об'єктивне та достовірне оцінювання інноваційного рівня землекористування у сільському господарстві — визначення системи показників та критеріїв його соціально-економічного розвитку, ефективності розробок і впровадження у виробництво, реалізації науково-технічної політики.

При розробці інноваційної стратегії використання земель у сільському господарстві необхідно враховувати такі її особливості: стратегії суб'єктів аграрного господарювання перебувають під впливом змін у навколишньому природному середовищі. Вони можуть самі формувати ці зміни своїм активним впливом або реагувати на них (стратегія пристосування). Зміни навколишнього природного середовища можуть бути такими, що вже настали, чи такими, що лише очікуються. Стратегії дають змогу встановити, яким чином можна ввести в дію наявний земельний потенціал з урахуванням існуючих та очікуваних у майбутньому подій, щоб можна було ефективно задіяти всі можливості підприємства. Стратегії аграрного землекористування дають лише загальний напрям його розвитку, тому їх потрібно доповнювати заходами тактичного порядку.

Основним питанням технології розроблення інноваційної стратегії є прийняття стратегічних управлінсь-

ких рішень на альтернативній основі. До об'єктивно необхідних компонентів такого підходу належать: параметри рішення, альтернативи рішення, цільова настанова. Якщо ці компоненти залишені поза увагою, то розроблення інноваційної політики у землекористуванні втрачає сенс. Отже, передумовою досягнення економічного успіху суб'єктами аграрного господарювання у процесі землекористування є розробка відповідної інноваційної стратегії, основою якої є новизна та поліпшення технологій виробництва, економічний ефект і соціальні результати впровадження інноваційних прийомів землеробства.

При цьому першочерговим завданням постає визначення пріоритетних напрямів розвитку галузі, забезпечення конкурентоспроможності продукції, підвищення ефективності виробництва. Побудова економічної стратегії інноваційного розвитку раціонального землекористування повинна забезпечити організаційні аспекти розробки, обґрунтування, вибору оптимального варіанта інновації, їх впровадження й підвищення економічної ефективності, конкурентні переваги, стабільність та інтенсивний тип розвитку аграрного виробництва.

Важливе значення в інноваційному стратегічному управлінні землекористуванням належить державній підтримці. Роль держави в регулюванні земельних відносин зводиться до наступних функцій: розпорядження єдиним державним земельним фондом; визначення основних положень землевпорядкування і землекористування; розробка перспективних планів раціонального використання земельних ресурсів України для забезпечення потреб сільськогосподарського виробництва та інших галузей економіки; затвердження планів загальнодержавних заходів меліорації земель, підвищення родючості ґрунтів, а також визначення основних положень охорони ґрунтів від ерозії, засолення та інших процесів. Важливе значення має державний контроль за використанням земель, встановлення єдиної системи і порядку ведення земельного кадастру, порядку складання щорічного земельного балансу.

Необхідно також підкреслити, що роль держави в регулюванні земельних відносин слід розглядати у взаємозв'язку чотирьох об'єктивно притаманних земельним відносинам аспектів: політико-психологічному, економічному, екологічному і правовому. Такий підхід надає можливість теоретично чітко розмежувати вплив політики, економіки, екології і права на формування і розвитку земельних відносин, а відповідно, і на використання та охорону земель.

ВИСНОВКИ

Таким чином інноваційні стратегії використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва обґрунтовуються залежно від галузевих та регіональних особливостей його структури, стану, динамічних змін. Вони визначаються пріоритетами розвитку та фінансовими можливостями суб'єктів аграрного господарювання. Важливе значення має державна підтримка впровадження інновацій. У відповідності до вказаних чинників, визначаються складові, етапи, критерії та показники здійснення інноваційних стратегій.

Література:

1. Новаковський А.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / А.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. — К.: Урожай, 2007. — 276 с.
2. Третяк А.М. Управління земельними ресурсами та реєстрація землі в Україні / А.М. Третяк. — К., 1998. — 224 с.
3. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: [монографія] / О.В. Ульянченко. — Харків, 2006. — 357 с.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2013 р.